

lable desire characterized photograph themselves round the clock, putting photos on the Internet at least six times a day.

Generally, people using selfie are satisfied with two important needs: the need for socialization and the need for self-expression.

After exhibiting portraits people feel confident and positive respectively formed its «self-concept».

Selfie also plays an important role in shaping the image of the individual as a person, showing photographs of various subjects and provocative content runs the risk of a variety of experiences and attitudes of others.

Key words: I-concept, self-consciousness, self-presentation, I-real, I-perfect, I-virtual, I-image, selfie.

Стаття надійшла 5 листопада 2015 р.

УДК 340.12(075.8)

З. Р. Кісіль

ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Комплексно досліджено професійну деформацію працівників ОВС України. Встановлено, що ознаки професійної деформації розпочинають проявлятися в особистості правоохоронця, згодом через поведінку відображаються на службовій діяльності та спілкуванні з найближчими. Здійснено теоретичний і практичний аналіз проявів професійної деформації працівників ОВС України, синтезовано та обґрунтовано юридико-психологічні, методологічні та прагматичні підходи до вивчення терміно-понять, що характеризують сутнісний зміст особистісних детермінант розвитку професійної деформації працівників ОВС.

Ключові слова: професійна деформація працівників ОВС, особистісні детермінанти професійної деформації працівників органів внутрішніх справ України, професійний ризик, професійний стрес, конценція, корупція.

Постановка проблеми. У правоохоронній діяльності працівники ОВС реалізують основне своє завдання – забезпечують захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян, безпосередньо взаємодіючи з населенням.

Одним із способів вираження цієї взаємодії є право, в нормах якого виявляється політика протидії злочинності, кримінальна політика як її складова, визначення особливостей правоохоронної і судової практики, компетенції та сфери діяльності правоохоронних органів,

напрацювання інструментарію боротьби зі злочинністю, шляхів її превенції.

Правоохоронна діяльність, як утілення правової реальності, насичена соціально-психологічними явищами. Це й правова психологія спільнот і груп, і психологія особистості, яка живе та діє у такій групі, і система її взаємовідносин із правом. Тому переважна частина проблем правоохоронної діяльності може бути вирішена лише в сукупності правового, психологічного і соціальних контекстів.

У процесі професіоналізації особа набуває не тільки специфічних умінь і навичок, але й особливого почуття причетності до цінностей, поглядів, правил поведінки, притаманних носіям певної професії, вирізняючи їх від решти суспільства в певну корпоративну групу. Поступово працівник ОВС дедалі більше «входить у роль», і рано чи пізно настає момент, коли він вже не в змозі відокремити себе від професії, а ототожнення себе з нею стає одним із найбільш важливих кроків у процесі самовизначення особистості.

Однак тривале зайняття однією і тією ж діяльністю може ускладнитися надмірним розвитком окремих якостей, і в результаті відбувається переоцінка особистісного змісту професії; розвиваються такі властивості, як агресивність, підозрілість, надмірна амбіційність, апатія, черствість до людської біди; необґрунтована зарозумілість і захоплення владою, хибне розуміння почуття обов'язку; формуються жорсткі професійні установки та ін.

Стан дослідження. Незважаючи на науково-практичний інтерес до цієї проблематики, зумовлений насамперед прагматичною потребою підвищення ефективності діяльності ОВС в умовах загострення соціальних суперечностей у суспільстві, їй поки що не приділено належної уваги.

Грунтовну науково-теоретичну базу в її дослідженні становлять положення, наукові ідеї, аргументації у працях таких учених: С. Безносова, А. Буданова, Л. Васильєва, І. Ващенко, А. Дулова, К. Злоказова, Л. Колодкіна, Х. Лангерока, К. Леонгарда, І. Максимова, В. Медведєва, М. Монахова, С. Раїніна, О. Раїнова, В. Робозєрова, А. Роша, Г. Рябова, Л. Терновського, В. Самаріна, А. Свенцицького, Ю. Стригуєнко та ін.

Мета статті – проаналізувати особистісні детермінанти розвитку професійної деформації працівників органів внутрішніх справ України.

Виклад основних положень. Аналіз наукової літератури [1; 2; 3] і наші дослідження надають змогу виокремити групу факторів, пов'язаних із непоміркованим уходженням особистості

в професійну роль, розвитком особистісних особливостей, що впливають на процес професіоналізації і спричиняють виникнення професійної деформації працівників ОВС. А це: наявність визначених професійно значущих якостей; неадекватно високі особистісні очікування; випереджувальне формування трудових умінь і навичок щодо професійно значущих якостей особистості; недостатня професійна підготовленість, що не забезпечує противаг для використання незаконних методів діяльності; неадекватні професійні установки; деякі особисті зміни, спричинені процесом професійної адаптації працівників ОВС.

Окрім зазначених, є й інші суб'єктивні передумови психологічного характеру, що значно впливають на виникнення і розвиток професійної деформації. Так, правоохоронна діяльність примушує фахівця жити в постійному емоційному напруженні, що підтверджено результатами досліджень англійських психологів, які розробили шкалу частоти виникнення стресових ситуацій у професійній діяльності. За десятибальною шкалою, частота стресового стану у шахтарів – 8,3; працівників державних структур правопорядку – 7,7; журналістів і льотчиків – 7,5; водіїв таксі – 6,8; учителів – 6,2; дипломатів – 4,8; працівників банків і програмістів – 3,7; працівників музеїв – 2,8; бібліотекарів – 2,0.

На думку Н. Ківенко, І. Лановенко, П. Мельника, професійна діяльність входить у систему соціально-психологічних взаємозв'язків, і негативним продуктом неправильного формування цих взаємозв'язків конкретним працівником може стати девіантна професійна поведінка (зловживання владою, корупція і т. д.) і професійна деформація особистості [4]. Тому проблему професійної деформації працівників ОВС розглядаємо в сукупності правового і соціально-психологічного контекстів.

У зв'язку з цим доцільно згадати афоризм із іншої сфери професійної діяльності: хто добре діагностує, той добре й лікує. Тому для «лікування» необхідно насамперед виявити симптоми професійної деформації особистості працівників ОВС. За проведення первісної діагностики особливу увагу слід звертати на очевидні неблагополучні прояви діяльності колективу і безпосередньої поведінки окремих працівників.

Так, наприклад, встановлено, що коли в службовому колективі знижується рівень моральної культури, в ньому створюються сприятливі умови для подальшої професійної деформації його учасників. Тому з метою профілактики професійної деформації та формування сприятливого морально-психологічного клімату в колективі

необхідно відстежувати наявність таких проявів: марнування робочого часу; запізнення і тривала відсутність у робочий час; прихована критика умов праці; обговорення вказівок керівництва в «кулуарах»; неточне виконання рішень, наказів і вказівок керівників; групові збори, тривалі «перекури» під час роботи; залишення робочого раніше належного часу; поширення чуток про колег; часті конфлікти; низька активність в обговоренні службових і соціальних питань.

Негативні прояви у поведінці працівника ОВС, які свідчать про розвиток у нього професійної деформації, такі: незрозуміла безглузда впертість, відсутність ефекту від переконання; надмірно швидка зміна настрою, захоплені, нестійка поведінка, постійні явно легковажні вчинки; часті сварки, конфлікти з товаришами, близькими; невмотивована грубість, злоблівість, суперечки чи надмірна улесливість, піддатливість; прагнення звернути на себе увагу будь-яким чином, демонстративність, істерична поведінка, виражений егоїзм, егоцентризм чи самознищення; постійна пригніченість, неадекватна лякливість, думки про самогубство; неадекватність поведінки, навіть на шкоду собі, незрозумілі вчинки; виражена неупорядкованість, неорганізованість поведінки чи гіпертрофований педантизм; цинізм, розв'язність, безтактність, бравування своєю розбещеністю чи, навпаки, гіпертрофована сором'язливість або неадекватний страх стосовно протилежної статі; жорсткі установки стосовно людей, звинувачувальний ухил у словах і діях.

Для вирішення завдань організації правоохоронної діяльності необхідно окреслити безпосередні рівні професіоналізму працівників органів внутрішніх справ і пов'язані з цими рівнями професійно-особистісні характеристики персоналу ОВС.

Здійснений нами аналіз діяльності 860 працівників восьми ГУМВС України (Житомирської, Запорізької, Львівської, Луганської, Рівненської, Хмельницької, Чернівецької та Волинської областей) і науково-педагогічного персоналу кафедр адміністративного права та оперативного-розшукової діяльності чотирьох навчальних закладів системи МВС України в умовах виконання оперативно-службових завдань, колективного і міжособистісного спілкування на підставі прямих спостережень і експертних оцінок дозволив виділити п'ять рівнів професіоналізму (високий, вище середнього, середній, нижче середнього, низький), описати притаманні кожному рівню ознаки та виявити сукупність професійно-особистісних якостей, характерних для працівників різних рівнів професіоналізму, що певним чином зумовлюють розвиток у них професійної деформації (див. рис. 1).

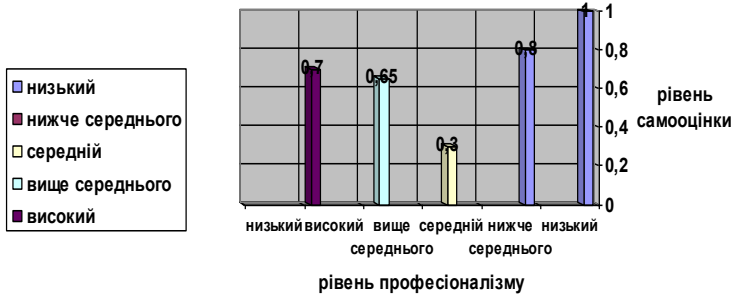

Рис. 1 Порівняльні результати дослідження професійної самооцінки працівників правоохоронних органів (за даними кореляційного аналізу)

Професійними в цьому контексті вважаємо якості, котрі безпосередньо впливають на професійну діяльність і сприяють підвищенню її ефективності. Такими слід уважати: спрямованість на дотримання норм чинного законодавства; знання законодавства і відомчих нормативно-правових актів; сформованість необхідних умінь і навичок; володіння прийомами організації оперативно-службової діяльності; професійний інтерес до правоохоронної діяльності; наявність мотивації в оперативно-службовій діяльності; професійна спостережливість; володіння прийомами вивчення особистості; аналітичний склад розуму; причинно-наслідковий характер мислення; вдумливість у прийнятті рішень; критичність; рішучість; твердість характеру; емоційно-вольова стійкість; самостійність; ініціативність у виконанні складної та відповідальної роботи та ін.

На нашу думку, професійні якості не можна розглядати окремо від особистісних. Особистісні якості в службовій діяльності «проявляються» через професійні і можуть суттєво впливати на рівень професіоналізму, професійно-особистісний та розвиток професійної деформації працівників.

Дослідження дозволило також виділити низку професійно-особистісних якостей, що характеризують приблизно третину (36%) працівників ОВС, незалежно від рівня їхнього професіоналізму. Це моральні і громадянські якості, що визначають особливий професійний статус працівників правоохоронної системи, такі як патріотизм, гуманізм, чесність, принциповість, прагнення до істини, справедливості, професійна гордість, професійна етика, гідність, непримиренне ставлення до корупції, а також до осіб, які порушили професійний

обов'язок, політична лояльність і стійкість до будь-яких проявів політичного екстремізму.

Водночас не може не тривожити те, що більшість респондентів (65%) вважають такі якості тільки бажаними для представників правоохоронних органів, сумніваючись у їх наявності в умовах сучасного життя й діяльності працівників міліції. У цій вибірці респондентів можна виділити низку якостей, що характеризують їх професійну «Я-концепцію» і ціннісні орієнтації: агресивність, грубість, безтактність, конфліктність, низький рівень професійної та психологічної освіти, професійна некомпетентність, надмірна амбіційність, заздрощі, низький рівень культури мови й інтелекту, необґрунтованість суджень.

Саме ці якості у структурі особистості працівника ОВС можуть сприяти розвитку професійної деформації, що виявляється в наявності таких ознак: черствість до людської біди; правовий нігілізм; самовиправдання порушень службових норм інтересами і цілями боротьби зі злочинністю; зловживання владою; використання службового становища в особистих цілях; зниження самоконтролю і вимогливості до себе, інші поведінкові прояви, які спричиняють небажані оцінки інших і суперечать професійній етиці.

МВС України щомісячно отримує повідомлення про факти протиправної діяльності працівників: незаконне притягнення громадян до адміністративної чи кримінальної відповідальності, приховування злочинів від обліку, необґрунтоване застосування спеціальних засобів, уживання спиртних напоїв на службі, незаконне збереження зброї, вербальна образа затриманих, порушення процесуальних норм з метою подолання труднощів, які виникають у розслідуванні різних видів деліктів. Статистичні дані МВС України свідчать також про те, що працівники ОВС часто скоюють порушення законності й службової дисципліни. За офіційними даними, спостерігається збільшення кількості працівників, притягнутих до дисциплінарної відповідальності за посадові проступки і протиправну поведінку.

Перелічені факти більшість науковців, і ми підтримуємо цю позицію, відносять до проявів професійної деформації особистості, а розвиток проявів цього феномена пояснюють дією різноманітних причин, пов'язаних із специфікою службової діяльності, а також недостатнім рівнем професійних навичок і вмінь.

Відповідно до класифікації професій Є. О. Клімова, професійна діяльність працівників міліції належить до категорії «людина – людина» [5]. Представники цього напрямку діяльності, як зазначає автор, працюють із соціальними системами, співтовариствами і людьми

різного віку. Водночас службова діяльність у підрозділах міліції має і характерні ознаки. Так, виконання посадових обов'язків пов'язано з підвищеною відповідальністю працівників за свої дії. Несення служби часто реалізується в ситуаціях із непередбачуваними наслідками, характеризується недостатньою визначеністю ролевих функцій, психічними і фізичними перевантаженнями, необхідністю спілкування з різноманітним контингентом громадян, що вимагає від правоохоронця рішучих дій і здатності ризикувати. Ці специфічні особливості професійної діяльності значно впливають на особистісні характеристики її представників і можуть спричиняти у працівників ОВС професійну деформацію.

За результатами наших досліджень виявлено, що з набуттям професійного досвіду і досягненням більш високих рівнів професіоналізму у працівників ОВС відбуваються такі особистісні зміни:

по-перше, переоцінка самосвідомості в бік посилення критичності до власної персони. Так, спеціалісти низьких рівнів професіоналізму вважають, що «вони знають майже все», спеціалісти середнього рівня – «знають багато, але чогось все ж таки не знають», а професіонали високого рівня впевнені, що «багато чого ще не знають»;

по-друге, підсилюються риси професійної недовірливості та упередженості, виникають жорсткі професійні установки. Такого гатунку особисті якості розпочинають домінувати в процесі вирішення службових завдань і ситуацій повсякденного життя, і об'єктивна реальність сприймається професіоналом через призму професійних інтересів;

по-третьє, у професіоналів високого рівня посилюються проблеми з міжособистісним спілкуванням, що як причина зумовлено перенесенням професійної ролі у сферу особистісного життя.

Аналіз інформації, отриманої внаслідок особистих спостережень та інтерв'ю з працівниками практичних підрозділів, а також результати самоопису «Я – професіонал», де працівники письмово висловлювалися про деякі професійні ситуації, дозволяють констатувати, що з підвищенням рівня професіоналізму ступінь професійної деформації трансформується і набуває виразнішої форми.

У працівників низького рівня професіоналізму задіяні в основному емоційні аспекти взаємостосунків і сприйняття, які з підвищенням професіоналізму змінюються на раціональні, що наочно підтверджується такими моментами, як особисте ставлення працівника до об'єкта службової діяльності (упередженість, об'єктивність, байдужість); ставлення працівника до правопорушень і злочинів, які не належать до сфери його професійних обов'язків (терпиме, нетерпиме,

байдужість); ставлення працівника до інших поза сферою його професійної діяльності (доброзичливе, байдуже); ставлення працівника до проступків і злочинності, зокрема у співвідношенні елементів норм моралі і права. На підставі наведеного визначаємо професійну деформацію особистості як домінування визначеної групи особистісних якостей в процесі вирішення службових завдань і оцінці об'єктивної реальності через призму професійних інтересів навіть поза здійсненням професійної діяльності.

Професійна деформація, на наш погляд, неминуче розвивається з підвищенням рівня професіоналізму працівника і може мати не тільки негативні, але й такі позитивні прояви в діяльності, як високі службові показники, розвинені вольові якості, цілеспрямованість.

З'ясування сутності професійної деформації працівників ОВС та причин і умов її виникнення, форм проявів, а також визначення профілактичних заходів нероздільно пов'язано з поняттям «професійні норми», тобто визначеного комплексу характеристик особистості працівника, що відповідає вимогам діяльності і може слугувати точкою відліку для визначення характеру і ступеня професійної деформованості [6].

Як робочий варіант «професійної норми» в контексті проблеми професійної деформації колективом авторів (М. І. Мар'їн, А. В. Буданов, С. Є. Борисова, К. Р. Токарева, О. І. Адаєва) запропонований критерій професійної надійності працівника. Професійна надійність охоплює такі взаємопов'язані компоненти, як професійно-моральна надійність, професійно-інтелектуальна надійність, професійна емоційно-вольова надійність, професійна підготовленість [7].

Нові соціальні умови, в яких здійснюється професійна діяльність працівників ОВС, зобов'язують їх ретельно обмірковувати форму своїх дій, передбачувати моральні наслідки власних учинків, оберігати авторитет державної влади, сприяти зростанню авторитету ОВС. Водночас результати проведеного емпіричного дослідження свідчать якраз про протилежне і дозволяють зробити висновок щодо природи професійної деформації як негативного продукту неправильного формування соціально-політичних і соціально-психологічних взаємозв'язків працівників міліції, наслідком якого є зловживання владою, посадова злочинність, корупція.

Згідно з дослідженнями, проведеними авторитетними міжнародними організаціями, які вивчають рівень корупції і чийм результатам довіряє світова спільнота, серед 193 держав світу Україні впродовж останніх років відводять малопочесні місця – між 160 і 183. За рівнем корупції правоохоронні органи країни посідають четверте місце серед

державних структур. Ці злочини, маючи своїм підґрунтям глибоку професійну деформацію осіб, які їх скоюють, здатні зменшити ефективність діяльності правоохоронних органів, підірвати їх авторитет, що послаблює державну владу.

Висновки. Отже, об'єктивні потреби ОВС актуалізують проблеми, пов'язані із забезпеченням наукового підходу до організації служби в правоохоронних органах. Можна мати великий обсяг інформації, але через відсутність знань чи технічних засобів не вміти її обробляти; можна мати за штатним розписом чималий управлінський колектив, але за умови низького професіоналізму його складу не забезпечувати реалізацію повноважень органу управління. Тому виявлені сутнісні професійно-особистісні характеристики в структурі професіоналізму особистості й діяльності суб'єкта професійної діяльності доцільно використовувати як для ефективної організації відбору і розстановки кадрів, так і за внутрішньоорганізаційних переміщень, у роботі з резервом, професійній підготовці працівників і в інших напрямках організаційної діяльності. Зміна мотивації і ставлення до змісту праці, підвищення рівня професіоналізму працівників є одним із вирішальних факторів поліпшення ефективності управління в ОВС. Це особливо актуально сьогодні, в умовах реформування держави і суспільства.

1. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників ОВС (теоретичний та прикладний аспект) / В. С. Медведєв. – К.: НАВСУ, 1999. – 310 с.

2. Безносів С. П. Професійна деформація і виховання особистості / С. П. Безносів // Психологічне забезпечення соціального розвитку людини. – СПб.: Реч, 2004. – 271 с.

3. Синявська О. Ю. Професійна етика як чинник протидії професійній деформації працівників органів внутрішніх справ / О. Ю. Синявська // Право і безпека. – 2005. – № 4'1. – С. 96–99.

4. Ківенко Н. В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: монографія / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2012. – 240 с.

5. Климов Е. А. Введение в психологию труда: учебник / Е. А. Климов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Московского университета; Академия, 2004. – 336 с.

6. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників ОВС (теоретичний та прикладний аспект) / В. С. Медведєв. – К.: НАВСУ, 1999. – 310 с.

7. Буданов А. В. Работа с сотрудниками органов внутренних дел по профилактике профессиональной деформации / А. В. Буданов. – М.: ГУВД г. Москвы, 1992. – 256 с.

Кисиль З. Р. Личностные детерминанты развития профессиональной деформации сотрудников органов внутренних дел Украины

Комплексно исследовано такое социально-психологического явление, как профессиональная деформация сотрудников ОВД Украины. Установлено, что признаки профессиональной деформации начинают проявляться в личности милиционера, потом из-за поведения отражаются на служебной деятельности и на общении с ближайшим окружением. Осуществлен теоретический и практический анализ проявлений профессиональной деформации сотрудников ОВД Украины, синтезированы и обоснованы юридико-психологические, методологические и прагматические подходы к изучению понятий, характеризующих сущностное содержание личностных детерминант развития профессиональной деформации сотрудников ОВД.

Ключевые слова: профессиональная деформация сотрудников ОВД, личностные детерминанты профессиональной деформации работников органов внутренних дел Украины, профессиональный риск, профессиональный стресс, концепция, коррупция.

Kisil Z. R. Personality determinants of professional deformation of employees of Internal Affairs of Ukraine

Socio-political, economic and legal processes in transition of the Ukrainian state, accompanied by contradictions in many areas of public life. Considering that declared the constitutional status of our country as legal, social, then towards the rule of law, building vibrant civil society a priority problem is the protection of rights and legitimate interests of man and citizen. Its solution largely lies directly on the police, part of the executive power of the state. Employees of society discovers these great trust and hope, trying to see them not only to those who stand on guard of the law, ie specialists of high qualification, but also active and influential compatriots with a sense of civic responsibility perform their duties and are patriots our homeland.

Through law enforcement, police officers exercise their basic task – to protect life, health, rights and freedoms of citizens, directly interacting with the public. One way of expressing this interaction is the law, norms which finds its manifestation policy of combating crime, criminal policy as its component, determining features law enforcement and judicial practice, competence and areas of law enforcement, operating instruments of crime prevention, ways of prevention. Law enforcement, as the embodiment legal reality, full of socio-psychological phenomena.

This psychology and legal communities and groups and the psychology of the individual who lives and works in this group, and the system of its relationships with law. Because the vast majority of law enforcement problems can be solved only together legal, psychological and social contexts.

Key words: professional deformation of the police officers, personal determinants of professional deformation of the internal affairs of Ukraine, professional risks, professional stress, concept, corruption.

Стаття надійшла 5 листопада 2015 р.